

Давор Лазаревић*, Пирот

Davor Lazarević, Pirot

ИЗГЛАДЊИВАЊЕ ДЕМОКРАТИЈЕ - ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ У ПИРОТУ 1996. ГОДИНЕ

STARVING THE DEMOCRACY - LOCAL ELECTIONS IN PIROT, 1996.

Сажетак: Рад симболично назван изгладњивање демократије представља покушај историјског сагледавања једног од упадљивијих политичких догађаја модерне историје Пирота, са дистанце од две деценије. У фокусу историјског проматрања су локални избори у Пироту 1996. године, од предизборне кампање, изборних радњи па до конституисања локалне скупштине. У том смислу рад се може посматрати као прилог за проучавање политичке културе Пироћанаца, новије историје Пирота и политичких дешавања у Србији. Поред тога текст пружа могућност разумевања онога што бисмо могли назвати доживљајем демократије од стране политичких актера, нарочито њене практичне димензије. Из тог шароликог миљеа различитих поимања демократије и борбе за њено својатање и освајање, произашао је и први део наслова овог рада. Текст се заснива на званичним подацима које су јавна гласила објављивала о предизборној кампањи, самим изборима и постизборном конституисању власти на локалу.

Abstract: The work with its symbolical title "Starving the Democracy" is an attempt to present one of the most striking political events of the

* davorlazarevic82@gmail.com

modern history of Pirot from the time distance of two decades. In the focus of the historical study are the local elections in Pirot in 1996, starting from the election campaign and election activities to the constitution of local government. Therefore, this work can be seen as a contribution to the research of the political awareness of Pirot inhabitants, more recent history of Pirot and political events in Serbia. Apart from this, the text offers a possibility to get insight into how the political parties understood democracy, especially its practical dimensions. The first part of this work's title stemmed from this diversified understanding of democracy and efforts to win and gain it. The text is based on the official data published and announced by the local media and referring to the election campaign, elections and constitution of the local government.

Кључне речи: *Пирот, Пироћанци, политичка култура, политика, локални избори, политичке партије, демократија*

Key words: *Pirot, inhabitants of Pirot, political awareness, politics, local elections, political parties, democracy*

ПИРОЋАНЦИ И ПОЛИТИКА

Како је још пре скоро једног века приметио Драгољуб Јовановић, за Пироћанце је политика била занос и страст, а неизбежна свакодневица да у доколици *збијају шале и бистре политику* (Јовановић, 1997, стр. 13). Тако, условно речено, постављена дијагноза политичком бићу типичног Пироћанца није се много променила до данас. Још занимљивија Јовановићева мисао, изнета у његовим политичким успоменама, каже да се Пироћанци врло брзо одушеве неком политичком идејом, али исто тако то њихово одушевљење брзо и спласне. Како је истакнути интелектуалац примећивао и једно и друго се дешавало често и без неког нарочито реалног разлога, скоро необјашњиво. Већ на основу тога се некако намеће теза да је однос Пироћанаца према политици или политичкој идеји тешко пратити у смислу појаве дугог трајања на основу неких општих модела или прихваћених клишеа. Историја политичких дешавања у Пироту, нарочито током двадесетог века, па и током последње деценије, намеће гледиште да се релација Пироћанци и политика не може гледати ни као ехо или копија политичке климе на нивоу државе. У том смислу пажње је вредан својеврсни аутономни политички дух који се и те како примећује и који се може уврстити на списак карактерних црта Пироћанаца. Ако погледамо изузетну популарност социјалдемократских идеја у Пироту почетком двадесетог века, комунистичких идеја на првим

изборима у Краљевини СХС, Јовановићевих левичарских идеја у време Краљевине Југославије, преко бунтовних деведесетих година, па до данас, када је на власти Коалиција за Пирот, без много устежања можемо изнети мишљење да су политичке симпатије Пироћанаца превише често биле наклоњене онима који на нивоу државе нису били на власти. У тој чињеници се вероватно крије и одговор на питање које су многи постављали, а тиче се нивоа политичке културе и политичке промишљености Пироћанаца. Свакако да је у демократским друштвима која су, по дужини трајања, у *тинејџерској* фази на то питање тешко дати свеобухватан одговор. Па ипак, намеће се као посебност нека врста природне политичке интелигенције Пироћанаца, који су, иако на маргини престоничких политичких откуцаја, од политике увек тражили више и условно боље, бирајући и опредељујући се за алтернативу актуелној власти. Такав карактер политичке културе Пироћанаца нужно је захтевао велику дозу храбрости, ризика па и политичке луцидности да се буде контра од власти. Такво својеврсно бунтовно политичко чуло код Пироћанаца најближе одређује оно што је Драгољуб Јовановић назвао *слобода од страха*.

Са аспекта горе наведених модула за разумевање политичког менталитета Пироћанаца треба сагледавати и добар део дешавања која су карактеристична за тзв. деведесете године двадесетог века. Томе треба додати чињеницу да је разиграни и прилично особени политички дух Пироћанаца из прве половине двадесетог века био озбиљно *анестезиран* током његове друге половине, једнопартијским системом који је на неколико генерација Пироћанаца утицао да на политику, партију и државу гледају као на једно те исто. Другим речима, грађански слој Пирота, који је на својим плећима носио главне обресе политичке културе Пироћанаца, био је скоро потпуно збрисан идеологијом једноумља која је ратну паролу *смрт фашизму, слобода народу* у мирнодопским условима преформулисала у нешто што су многи на својој кожи доживљавали као *смрт грађанству, слобода народу*. Из тог разлога увођење вишепартијског система и слободног политичког деловања почетком деведесетих година требало је да најпре пробуди успавани грађански дух који је током свог *проходавања* требало да покрене процес поновног упознавања са демократијом. На то је у великој мери утицала економска, друштвена и политичка лична карта тадашње државе која је притом имала суштински проблем исцртавања сопственог етничког простора као и проблем препознавања геополитичких амбиција кључних међународних чинилаца. Контекст међунационалних сукоба, економског колапса, отвореног рата и блокаде државе у смислу потпуних санкција свакако је утицао на то како обичан

човек доживљава политику. Јасна граница између формулације да је политика у служби националних интереса или да су национални интереси у служби политике све мање је била видљива.

СУСПРЕТ СА ДЕМОКРАТИЈОМ

Могућност слободног, вишестраначког политичког избора на локалном нивоу, нашла се пред Пироћанцима први пут после Другог светског рата током два изборна круга 31. маја и 14. јуна 1992. године. Тада је на изборе у првом кругу изашло 75% уписаних бирача у Пироту који су гласали по већинском систему за листе Социјалистичке партије Србије, Српске радикалне странке и групе грађана са укупно 91 кандидатом за одборнике (Бутиган, 2012, стр. 19). Након два регуларна изборна круга и трећег круга по приговорима, коначни резултати локалних избора су донели победу Социјалистичкој партији Србије која је освојила 41 мандат, док је Српска радикална странка освојила 7 мандата, а група грађана 2 мандата. Тај условно речено први суспрет са демократијом отприлике је показао да инерција комунистичке манифестације изборног процеса још увек траје, нарочито ако се има у виду масовна излазност на биралишта као јасна последица дисциплинованог бирачког тела и апсолутно већинско опредељивање за Социјалистичку партију Србије, која је перципирана као суштински наследник Савеза комуниста Србије. Избор Пироћанаца на првим вишестраначким локалним изборима био је у неку руку логичан, али и сужен, јер су тек основане политичке партије, Српски покрет обнове и Демократска странка, бојкотовале изборе.

Шест месеци касније на ванредним локалним изборима ситуација је била много драматичнија баш из разлога што је политичка понуда била већа. Наиме, на локалу је по угледу на државни ниво формирана коалиција ДЕПОС (Демократски покрет Србије) коју су чинили Српски покрет обнове, Демократска странка Србије и ванстраначки кандидати. Демократска странка, Социјалистичка партија Србије и Српска радикална странка су самостално изашле на изборе. Све листе су Пироћанцима понудиле укупно 194 одборничка кандидата, што је било више него дупло у односу на претходне изборе. Шира изборна понуда је свакако утицала да излазност у првом кругу, децембра 1992. године, буде рекордних 83,22%. После другог круга гласања јануара 1993. године Социјалистичка партија Србије је освојила 34 одборничка места, Демократска странка 6, Српска радикална странка 4, група грађана 4 и ДЕПОС 2 одборничка места (Бутиган, 2012, стр. 33). У таквој констелацији снага одржана је конститутивна седница СО Пирот

26. јануара 1993. године, на којој је за председника изабран Томислав Вељковић, за потпредседника др Ненад Здравковић, док је за председника Извршног одбора изабран Ђорђе Митић, сви из редова Социјалистичке партије Србије (Панајотовић, 2016, стр. 79). У седмочлани Извршни одбор ушло је четворо социјалиста и по један одборник из Демократске странке, Српске радикалне странке и групе грађана. Улазак опозиције у Извршни одбор може се сматрати новим моделом поделе извршне власти који тада није био уобичајена нити превише честа појава.

Како се у исто време гласало и за председника државе и за савезне и републичке посланике, за нашу тему је интересантан податак да су ДЕПОС и Демократска странка на локалу добиле дуго више гласова него на републичком нивоу, док је Социјалистичка партија Србије много боље прошла на републичком и савезном него на локалном нивоу. Такав изборни расплет је најављивао да би наредни избори на локалу могли отворити могућност остваривања још убедљивијег резултата опозиционих листа. Изборни циклуси током 1992. и почетком 1993. године су показали да се популарност владајуће партије полако смањивала и да су Пироћанци све више политичког простора давали новим партијама и политичким лицима. Занимљиво је да су опозиционе партије у локалним оквирима добијале на популарности много брже него на републичком нивоу. Другим речима опозиционе партије су за Пироћанце биле једно на локалу, а нешто сасвим друго на државном нивоу. Локални доживљај политике је утицао и на владајућу Социјалистичку партију Србије према којој је грађан обрнут политички однос у смислу све мање подршке на општинском и јаке, стабилне подршке на републичком и савезном нивоу. Објашњење за такву одређеност Пироћанаца можда лежи и у чињеници да су старе политичке фигуре на функцијама из владајуће опције полако губиле своје гласаче због прости политичке засићености једним естаблишментом са ротирајућим фотељама или због личне неспособности самих кандидата. Та чињеница је вероватно утицала да један део бирачког тела на савезним и републичким изборима бира тада *сигурну националну опцију*, а да се на локалу усуди за експеримент са давањем подршке младој и прилично анонимној опозицији. Из године у годину тај изборни раскорак се све више повећавао.

ПРЕДИЗБОРНА КАМПАЊА ЗА ЛОКАЛНЕ ИЗБОРЕ 1996. ГОДИНЕ

Тензија изборне године у Пироту се осећала већ током прве половине 1996. године, иако су избори одржани пред сам њен крај. Мада се генерално може дати оцена да је Социјалистичка партија Србије кампању на локалу водила прилично ноншалантно и са великим победничким самопоуздањем, ипак се испод те на први поглед сигурне јавне манифестације осећало да постоји нека врста тихе панике и потреба за учвршћењем партијске дисциплине и пребројавања чланства. Већ почетком фебруара 1996. године одржана је изборна скупштина ОО СПС Пирот на којој је поново за председника Општинског одбора изабран Момчило Цветковић, који је том приликом поручио да је партија у Пироту јача него икад и да броји преко пет хиљада чланова, док је председник Окружног одбора Никола Божић јасно истакао да се власт СПС-а мора сачувати на свим нивоима (Изабран нови одбор СПС Пирот, *Слобода*, бр. 2121, 17. фебруар 1996, стр.1). Тим саопштењима локални одбор СПС-а је фактички кренуо у врло активну кампању која је пре свега вођена преко локалног недељника *Слобода* на чијем челу је, случајно или не, био први човек пиротских социјалиста Момчило Цветковић. То је била јединствена ситуација коју бисмо данас назвали школским примером сукоба интереса и потпуне политичке контроле медија. Као последица чињенице да је један човек водио локални одбор СПС-а и једини писани медиј у Пироту, у једном свом делу недељник *Слобода* се малтене претворила у билтен локалног СПС-а, где је врло подробно извештавано о свим активностима социјалиста у скоро сваком броју. Већ почетком марта 1996. године *Слобода* је опширно писала о Трећем конгресу Социјалистичке партије Србије, који је одржан у Београду под слоганом *Корак у нови век*, чак је у целости штампан и опширан реферат Николе Божића, делегата из Пирота (Извештај са Трећег конгреса Социјалистичке партије Србије, *Слобода*, бр. 2124, 9. март 1996, стр. 4). Нови програм локалног СПС-а са којим је планирао да изађе пред грађане Пирота промовисан је крајем марта 1996. године, под називом *Пирот 2000 – Корак у нови век*, где се врло помпезно најављивало формирање осам комисија које би се специјално позабавиле планом рада за кључне области будућег развоја општине Пирот (Пирот 2000 – Корак у нови век, *Слобода*, бр. 2127, 31. март 1996, стр. 2). По свој прилици пиротски социјалисти су правилно увиђали да надолazeћи избори неће бити истог карактера као претходни па је и кампања из месеца у месец бивала све озбиљнија. Ако изузмемо нарастајућу снагу опозиције, велики изазов за социјалисте у смислу очувања њиховог прилично стабилног

бирачког тела била је Југословенска удружена левица (ЈУЛ), која је настала 1994. године, као још једно *политичко чедо* породице Милошевић, овога пута по женској линији. Настала као покрет који би покупио *несврстане* социјалисте, ЈУЛ је привлачио левичарски део бирачког тела али и социјалисте неостварених амбиција који су променом политичког дреса очекивали адекватно задовољење њихових прохтева. Са друге стране тај, условно речено, двоглави левичарски блок је уносио конфузију међу саме бираче, што се у пракси најбоље показало на резултатима избора.

Озбиљност кампање локалног СПС-а с времена на време је добијала још ефектнију ноту доласком у Пирот високих партијских и државних функционера, па је тако почетком априла 1996. године фабрике *Тигар* и *Први мај* посетио Мирко Марјановић, председник владе (Мирко Марјановић посетио Пирот, *Слобода*, бр. 2128, 6. април 1996, стр. 2). Међутим, иза на први поглед монолитне фасаде локалног СПС-а, назирани су се обриси унутрашњих напрслина оличених у сукобу око избора председника Округног одбора Социјалистичке партије Србије. Унутарпартијско ривалство разрешено је 9. јуна 1996. године када је уз посредовање врха странке за председника Округног одбора СПС изабран Мирослав Станковић, тадашњи директор *ХЕ Пирот*. Његов противкандидат био је Никола Божић, који је, по информацијама које су касније обелодањене, одустао од кандидатуре јер му је обећано место народног посланика Савезне скупштине после избора 1997. године (Панајотовић, 2016, стр. 90). Разбуктавање унутарпартијских страсти и амбиција у локалном одбору СПС-а је добрим делом било одраз све израженије потребе за сменом генерација, што се као процес дефинитивно отворило после лоших изборних резултата крајем 1996. године.

Порука да је власт у рукама социјалиста и да ће тако вероватно остати и после избора била је темељно начело целокупне кампање локалног СПС-а. Жеља да се апсолутно контролише кампања и цео изборни процес била је видљива на сваком кораку, а нарочито после одлуке СО Пирот да на чело општинске изборне комисије именује Батицу Алексића, човека који је у то време био и председник Општинског суда у Пироту (СО Пирот именовала општинску изборну комисију, *Слобода*, бр. 2145, 14. септембар 1996, стр. 1). Тиме се дошло у још једну ситуацију класичног сукоба интереса и правно проблематичне ситуације, која је унапред доводила у питање регуларност, нарочито постизборних радњи. О сукобу интереса Социјалистичка партија Србије у то време није много водила рачуна, па су њени одборници и кандидати за будуће одборнике били директори јавних предузећа и установа које се финансирају из локалног буџета. Комунистичка традиција обједињавања више

функција у једној особи није напуштана. Такође, стоји и чињеница да је СПС своју кампању у Пироту базирао на већ доказаним партијским кадровима, убеђен да је то најсигурнији пут до гласова бирача. Од укупног броја кандидата са листе СПС-а чак деветнаесторо су били на руководећим положајима: Момчило Цветковић (директор Слободе), Татјана Карановић (директор Дома културе), Божа Јовановић (директор Историјског архива), Видоје Миленковић (директор Педагошке академије), Драган Пејчић (директор *Сарлаха*), Божидар Бранковић (директор ОШ „Душан Радовић“), Павле Николић (директор *Пиротекса*), Братислав Митровић (директор Геодетске управе), Томислав Тодоровић (директор Водовода), Мирољуб Игњатовић (командир Ватрогасне јединице Пирот), Никола Божић (директор Дечијег вртића), Ђорђе Митић (директор Поште), Предраг Панчић (директор Аутотранспортног предузећа), Томислав Вељковић (председник СО Пирот), Ненад Здравковић (директор Здравственог центра), Новица Петровић (директор Техничке школе), Стеван Стојановић (директор Пекарског предузећа), Зоран Живковић (директор Фонда за путеве) и Слободанка Ћирић (председник Извршног одбора СО Пирот). Како је нешто касније писао *НИН*, један од разлога за лоше резултате СПС-а на локалу јесте и њихова *мазохистичка потреба да упорно кандидују особе прилично непопуларне у народу* (Општине и градови, *НИН*, бр. 2393, 8. новембар 1996, <http://www.nin.co.rs/arhiva/2393/index.html>). Колико је то за пиротске социјалисте био лош потез говори податак да су од побројаних кандидата свега четворо добили поверење као одборници после локалних избора 1996. године.

Поред функционалног и доказаног кадра, локални СПС је у завршном делу своје кампање максимално експлоатисао и чињеницу да је 2. октобра 1996. године међународна заједница укинула санкције СР Југославији, што је коришћено као аргумент исправне државничке политике Слободана Милошевића. На укидање санкција пиротски социјалисти су реаговали писмима подршке свом лидеру, изливима националистичке реторике али и етикетањем опозиционих лидера већ опробаном комунистичком налепницом страних плаћеника и домаћих издајника (Страначка хроника, *Слобода*, бр. 2147, 5. октобар 1996, стр. 4). Врхунац кампање пиротских социјалиста уочи првог круга гласања десио се 22. октобра 1996. године када је одржана врло гламурозна изборна трибина у сали Дома културе где је у забавном делу вечери наступила оперска примадона Радмила Бакочевић (Испуњена сва обећања, *Слобода*, бр. 2151, 26. октобар 1996, насловна страна).

За разлику од Социјалистичке партије Србије, која је имала изузетно јаку кампању подржану од стране тада два једина медија

Слободе и *Радио Пирота*, и релаксирану од било каквих спољних притисака, друге политичке партије су биле у том смислу прилично ограничене. Пробијање медијског зида и укрупњавање политичке снаге били су главни изазови опозиционих политичких партија током кампање 1996. године. У том смислу један од првих корака био је публикавање пропагандног билтена под називом *Де Ес Прес*, чији је први број угледао светлост дана јануара 1996. године у издању Окружног одбора Демократске странке у Пироту. Већ у првом броју под насловом *Једна листа – пораз комуниста*, јавности је јасно предочена могућност заједничког наступа опозиционих странака на предстојећим изборима (*Једна листа - пораз комуниста, Де Ес Прес*, бр. 1, јануар 1996, насловна страна).

Поред тенденције да се политичка снага опозиције повећа потенцијалним коалицијама, опозиционе партије у Пироту су врло брзо схватиле да због малог простора у медијима кампању морају базирати на личном контакту са бирачима. Тиме се по први пут у политичком животу Пирота манифестовала кампања „од врата до врата“, која се испоставила као одлично али и једино могуће решење у датим околностима. Како је недељник *Слобода* био под контролом СПС-а, у периоду од јануара до септембра 1996. године о деловању опозиционих странака се писало у свега неколико наврата и то на нивоу анемичних саопштења, најпре у априлу када је изабрано ново руководство Демократске странке, а потом крајем августа када је формирана *Коалиција Заједно* (Ново руководство Демократске странке, *Слобода*, бр. 2129, 13. април 1996, стр. 4 и *Заједнички наступ опозиције, Слобода*, бр. 2142, 24. август 1996, стр. 11).

Посебна димензија кампање странака опозиције била је борба за гласове унутар великих фирми, јавних предузећа, образовних и културних установа где су челни људи махом били функцинери локалног СПС-а или кандидати за одборнике. Такве околности су произвеле и низ различитих притисака, уцена па и отворених претњи према запосленима који су показивали знаке било каквог опозиционог деловања. Негативно наелектрисање према опозицији је произвело комплексни проблем попуњавања листа кандидата јер се велики број људи реално плашио последица свог отвореног политичког ангажмана. За разлику од СПС –а, где је била прилична гужва за улазак на листу, опозиционе партије су око квалитетне листе морале много више да се потруде јер су људи одбијали да се политички експонирају.

Свесне својих слабости, расипања гласова, снаге противника, али и атмосфере у друштву базиране на опредељивању за или против власти, опозиционе странке демократског блока су схватиле да је победа могућа једино формирањем коалиције против актуелне власти. Коалициони споразум опозиционих странака, о коме се

увелико говорило током прве половине године, у Пироту је потписан 30. августа 1996. године, три дана пре његовог званичног потписивања на државном нивоу (Панајотовић, 2011, стр. 18). Текст пиротског споразума је подразумевао заједнички наступ на изборима Демократске странке, Српског покрета обнове и Грађанског савеза Србије, а у име тих странака споразум су потписали Горан Стаменовић (ДС), Горан Антић (СПО) и Божидар Ђукић (ГСС) (Потписан споразум о Коалицији Заједно, *Де Ес Прес*, бр. 7, септембар 1996, насловна страна). Овој коалицији је 23. септембра 1996. године приступила и Демократска странка Србије, у чије име је споразум потписао Томислав Живковић (Конференција за штампу Коалиције Заједно, *Слобода*, бр. 2146, 28. септембар 1996, стр. 4). Како је тада у споразуму прецизирано, расподела одборничких мандата је требало да се врши на основу следећег процентуалног удела странака у коалицији: Демократска странка 48%, Српски покрет обнове 34%, Демократска странка Србије 16% и Грађански савез Србије 2%. Поред тога споразум је предвиђао да се на заједничкој листи нађу најбољи могући кандидати и да чланице Коалиције неће појединачно улазити у друге изборне или постизборне савезе. Занимљив је податак да иако су Коалицију чиниле чак четири странке, заједничка листа кандидата за одборнике није могла стићи до максималног броја од педесет кандидата, већ је бројала њих 48. На листи Коалиције Заједно нашло се 12 дипломираних инжењера, 3 лекара, 3 професора, 6 техничара, 4 радника, 3 приватника, 3 пољопривредника, 2 пензионера и 2 службеника (Бутиган, 2012, стр. 44). У односу на листу СПС-а, листа Коалиције Заједно је у политичком и функционерском смислу била прилично анонимна. Политички најзвучније име са листе Коалиција Заједно био је Томислав Г. Панајотовић, тада народни посланик из редова Демократске странке. Тек касније су, после победе на изборима, Горан Стаменовић, Момчило Ђурђић, Бобан Толић, Сретен Савов, Бобан Николић и Душан Митић успели да изграде вишегодишње политичке каријере, док су се остали кандидати са листе углавном вратили својим изворним занимањима.

Што се тиче кампање осталих странака, најжустрије су наступали припадници Српске радикалне странке, који су нападали како социјалисте тако и странке демократског блока користећи врло препознатљиву реторику испуњену бомбастичним квалификацијама свега што је из њиховог угла деловало погрешно. Са друге стране прилично бледа била је кампања Југословенске удружене левице, која поред јаког утицаја Социјалистичке партије Србије у Пироту није успела да профилише себе као странку са довољно озбиљним упориштем у бирачком телу.

Ако би се на крају овог поглавља ишло у неку врсту генералне оцене кампање за локалне изборе у Пироту током 1996. године, без претеривања се може изнети закључак да је она имала јако изражен референдумски карактер. То је нарочито било приметно током септембра и октобра 1996. године, када је већ било јасно да ће снагу на изборима одмеравати Социјалистичка партија са једне и Коалиција Заједно са друге стране. Преостале политичке опције су већ у току кампање биле истиснуте из изборне трке у смислу да се калкулисало са тим да ли ће се њихови бирачи приклонити једној или другој страни или ће просто апстинирати.

ИЗБОРНИ РЕЗУЛТАТИ

Први круг локалних избора у Србији одржан је 3. новембра 1996. године. Грађани Пирота гласали су по већинском изборном систему на 50 изборних места и за рекордних 203 одборничка кандидата. На гласање је изашло 77,19% уписаних бирача (У првом кругу четири одборника, *Слобода*, бр. 2153, 9. новембар 1996, насловна страна). Иако је излазност била велика услед референдумског изјашњавања и врло блиског броја освојених гласова од стране Социјалистичке партије Србије и Коалиције Заједно, први круг гласања је малтене обесмишљен јер су свега четири кандидата освојили мандате. Другим речима први круг као да се није ни десио, а пресудна борба између две доминантне листе је требало да се деси у другом кругу. О томе колико је неизвесности било присутно уочи другог круга говори и податак да су кандидати СПС-а имали предност на 20 изборних места, а кандидати Коалиције Заједно на 21 изборном месту (Бутиган, 2012, стр. 50).

Однос снага после гласања у првом кругу јасно је показивао отворену могућност да Коалиција Заједно оствари изборну победу па је њихова кампања у интервалу између два изборна круга била фокусирана да што већи број бирача изађе на биралишта. У том смислу Коалиција је и у свом билтену упутила отворени позив грађанима Пирота да масовно изађу на други круг гласања и да *овере победу*, као и да се не плаше претњи СПС-а да ће републичка власт блокирати функционисање општине ако дође до промене власти (Пресудан корак, *Заједно за Пирот*, Билтен Коалиције Заједно, бр. 2, новембар 1996, насловна страна). Са друге стране, Социјалистичка партија Србије је покушавала да смањи излазност опозиционог бирачког тела како у Пироту тако и на нивоу државе. Како је коментарисао тадашњи *НИН*, социјалисти су између два круга гласања покушавали да умање излазност опозиције *претњама да их чека глад и помор, а на плакатима СПС-а била је парола Боље*

вработи у руци него голуб на грани (Будућност није почела, *НИН*, бр. 2395, 23. новембар 1996, <http://www.nin.co.rs/arhiva/2395/index.html>). Тенденција владајуће партије да по сваку цену демотивише опозиционе бираче да изађу на изборе прилично је утицала да се то на крају и деси.

У другом изборном кругу, који је одржан 17. новембра 1996. године, на биралишта у Пироту је изашло 59,70% бирача, што је било близу 20% мање него у првом кругу. Укупно се у другом кругу надметало 92 кандидата. На основу прелиминарних резултата оба изборна круга Коалиција Заједно је освојила 27 мандата, Социјалистичка партија 21 мандат и Српска радикална странка 2 мандата (Бутиган, 2012, стр. 52). Међутим, већ 18. новембра 1996. године, Општинска изборна комисија, чији је председник био Батица Алексић, објавила је да је на регуларност избора пристигло 11 приговора СПС-а, 2 приговора Српске радикалне странке и 1 приговор Коалиције Заједно. На основу тих приговора и по службеној дужности донета је одлука да су избори били спорни и да их треба поновити у 7 изборних јединица (Социјалисти 21, Коалиција Заједно 20 одборника, *Слобода*, бр. 2155, 23. новембар 1996, насловна страна). Пада у очи да је требало да избори буду поновљени на изборним местима где су победу однели кандидати Коалиције Заједно:

– Изборно место Танаско Рајић: Божидар Ђукић (КЗ) 435 гласова; Зоран Живковић (СПС) 410 гласова

– Изборно место Кале 2: Бобан Толић (КЗ) 362 гласа; Драган Радуловић (СПС) 215 гласова

– Изборно место Станица 2: Душан Митић (КЗ) 295 гласова; Божидар Бранковић (СПС) 247 гласова

– Изборно место Берилочка капија 2: Јовица Ђурић (КЗ) 274 гласа; Томислав Тодоровић (СПС) 244 гласа

– Изборно место Тигрово насеље 4: Данијела Тошић (КЗ) 378 гласова; Мирољуб Игњатовић (СПС) 217 гласова

– Изборно место Барје Чифлик: Југослав Петровић (КЗ) 448 гласова; Предраг Панчић (СПС) 436 гласова

– Изборно место Суково: Максим Ђорђевић (КЗ) 259 гласова; Драгољуб Петковић (СПС) 223 гласа (Резултати избора у другом кругу, *Заједно за Пирот*, Билтен Коалиције Заједно, бр. 3, новембар 1996, насловна страна)

О регуларности рада Општинске изборне комисије најбоље говоре чињенице да је од свих пристиглих приговора усвојила три које је упутила Социјалистичка партија Србије, а на три изборна места је по службеној дужности поништила изборе због нерегуларности, док је у свега два случаја одлука о поништењу избора била једногласна. Завршну реч по питању нерегуларности

избора имао је Општински суд који је донео одлуку да се на шест изборних места иде у трећи круг гласања 27. новембра 1996. године. При одмеравању регуларности и законитости целог поступка треба имати у виду да је на челу Општинског суда и Општинске изборне комисије био исти човек. Поред тога треба имати у виду и чињеницу да је Пирот био само један у низу градова Србије где су општинске изборне комисије узеле себи за право да прекрајају изборну вољу грађана на основу неоснованих приговора или преправком и уништавањем записника, што све посредно говори о томе да је владајућа партија преко својих људи у изборним комисијама и општинским судовима покушавала да оркестрирано одржи себе на власти мимо воље грађана. Најбољи пример бахатог манипулисања изборним резултатима био је суседни Ниш где је изборна комисија преправком записника поништила резултате на чак 19 изборних места, са чим у вези је Десимир Тошић за *НИН* изјавио да је *понашање социјалиста у вези са њиховим укорењеним болшевизмом оличеним у потпуној неспособности комуникације изван круга истомишљеника произвело њихову особину да на власт долазе силом и не пуштају је без силе* (Интифада сад! *НИН*, бр. 2396, 29. новембар 1996, <http://www.nin.co.rs/arhiva/2396/index.html>). Та мисао као да је најавила бујицу грађанских протеста широм земље уперених против прекрајања изборних резултата од стране владајућег режима.

Реакција опозиције у Пироту била је оштра али и неочекивана. Већ током 20. новембра 1996. године почео је у згради СО Пирот штрајк глађу седморо одборника Коалиције Заједно (Данијела Тошић, Томислав Живковић, Роберт Анђелковић, Бобан Толић, Марјан Ристић, Душан Митић и Божидар Ђукић), док је у Нишу, Београду и другим градовима Србије почело протестно окупљање грађана на трговима. Штрајк глађу је започело и 60 посланика Народне скупштине Републике Србије, који су 22. новембра упутили писмо подршке Пироћанцима у згради СО Пирот (Панајотовић, 2011, стр. 53). Паралелно са штрајком глађу све већи број Пироћанца је сваког дана хрлио испред зграде СО Пирот где су јавно у мирним протестима изражавали своје незадовољство прекрајањем резултата гласања. Тај бунт грађана постао је још масовнији пошто је 23. новембра полиција силом избацила штрајкаче глађу из зграде СО Пирот (Из дана у дан, *НИН*, бр. 2397, 6. децембар 1996, <http://www.nin.co.rs/arhiva/2397/5.html>). Грађански протести у Пироту убрзо су постали свакодневица.

Упркос негодовању Коалиције Заједно, трећи круг гласања је ипак одржан 27. новембра 1996. године, усред радне недеље, у шест изборних јединица. Резултати су били такви да су Коалиција Заједно и Социјалистичка партија Србије добили по три одборничка места

па је тако будући сазив СО Пирот требало да броји по 24 одборника Коалиције Заједно и Социјалистичке партије Србије и 2 одборника Српске радикалне странке (Коалиција и Социјалисти по 24 одборника, *Слобода*, бр. 2156, 30. новембар 1996, насловна страна). Спорна ситуација је остала што се тиче изборне јединице Суково па је Коалиција Заједно поднела тужбу Општинском суду што је број мандата СПС-у умањило на 23 одборника.

Борба за мандате које је власт покушавала да прекрајањем резултата узурпира у више од двадесет општина и градова Србије, почетком децембра добила је своју отворену форму у виду мирних грађанских протеста на трговима и улицама. Изборни штаб Коалиције Заједно у Пироту већ 1. децембра 1996. године упутио је проглас Пироћанцима у којем су позивани на протестна окупљања сваког дана на тргу код фонтане од 19 сати (Лаж као апокалипса, *Заједно за Пирот*, Билтен Коалиције Заједно, бр. 5, децембар 1996, насловна страна). Како у Пироту тако и у остатку Србије, медији под контролом власти о протестима једва да су извештавали. Колико то није било у складу са етиком новинарске професије и колико је притисака од стране власти било на медије најбоље говори пример тадашњег министра информисања Александра Тијанића који је 6. децембра 1996. године поднео неопозиву оставку (Из дана у дан, *НИН*, бр. 2399, 20. децембар 1996, <http://www.nin.co.rs/arhiva/2399/index.html>). Нешто слично десило се и у Пироту када су новинари недељника *Слобода*, 19. децембра 1996. године, упутили отворено писмо јавности са следећом садржином: *Поштујући етику новинарског кодекса, обавештавамо читаоце Слободе да се не слажемо са објављивањем писма Окружног одбора СПС-а упућеног председнику Милошевићу јер слични позиви и обавештења да грађани изађу на митинг Коалиције Заједно нису објављивани.* Побуна новинара и огромна наклоност недељника *Слобода* према Социјалистичкој партији Србије свакако су имали исти узрок, а то је руковођење листом од стране Момчила Цветковића, тада председника Општинског одбора СПС-а. У свом последњем децембарском броју *Слобода* је коначно проговорила о грађанским протестима у Пироту, док је Радио Пирот о томе почео да извештава тек током јануара 1997. године.

Како су протести у Пироту били све масовнији и све очигледнији, како у граду тако и шире, социјалисти су организовали контрамитинг 21. децембра 1996. године, са поруком свом лидеру Слободану Милошевићу да ће Србија издржати невољу и да се јасно види ко су непријатељи ове земље, за чији рачун раде и којим се методама служе да би се докопали власти (Грађани митинг! *Слобода*, бр. 2159, 21. децембар 1996, насловна страна). Са паролем *Никада под туђим заставама* на митингу су говорили Светозар

Ђирић (стоматолог), Ђорђе Митић (народни посланик), Томислав Вељковић (председник СО Пирот) и Маја Ранчић (учитељица).

КОНСТИТУИСАЊЕ ЛОКАЛНОГ ПАРЛАМЕНТА

Оно што је свакако обележило децембар 1996. године био је први покушај конституисања локалног парламента. Наиме, прва седница СО Пирот у новом сазиву одржана је 23. децембра 1996. године, а остала је упамћена из више разлога. Први и можда најупечатљивији детаљ са те скупштине било је присуство полиције у самој згради СО Пирот, што је свакако преседан у парламентарном животу Пирота. Друга особеност заседања је било присуство 49 одборника, јер је статус мандата из изборне јединице Суково чекао судски епилог. Нико од политичких актера за ту седницу није успео да обезбеди потребну већину па до конституисања локалног парламента није ни дошло. Иако је Коалиција Заједно предложила Томислава Г. Панајотовића за председника СО Пирот, а Социјалистичка партија дотадашњег председника Томислава Вељковића, и упркос томе што се два пута гласало, ниједан од кандидата није добио потребну већину (Председник није изабран, *Слобода*, бр. 2160, 28. децембар 1996, насловна страна).

Други покушај конституисања локалног парламента десио се 30. децембра 1996. године, при чему се као и првог пута одиграло неколико занимљивих стратегија једне и друге стране. Наиме, видевши да после два гласања на првој седници не могу да добију више од 23 гласа, одборници Социјалистичке партије Србије су уз подршку Српске радикалне странке покушавали да као једино решење наметну увођење привремених мера јер је законски рок за конституисање у том тренутку истекао. Са друге стране одборници Коалиције Заједно су покушали да наметну тумачење да је за избор председника СО Пирот потребна већина од присутног броја одборника, а не већина од укупног броја, играјући на карту да је у сали било укупно 49 одборника, па је потребна већина, по њиховом мишљењу, била 25 одборника. Наравно, како је то било у супротности са важећим статутом СО Пирот, од те замисли није било ништа. Ипак, и на поменутој седници поново се гласало два пута, при чему је први пут Томислав Г. Панајотовић добио 25 гласова, а други пут 24 гласа. Тиме је и други покушај конституисања локалне скупштине пропао.

Иако је конституисање СО Пирот ишло прилично тешко, решење се ипак назирало јер је врх државне власти прихватио да регуларност избора у Србији преконтролише специјална мисија

ОЕБС-а на челу са Филипеом Гонзалесом, који је већ средином децембра био у Београду (Шпанска завршница, *НИН*, бр. 2399, 20. децембар 1996, <http://www.nin.co.rs/arhiva/2399/index.html>). Та чињеница је свакако утицала да опозиција у Пироту настави са протестима и са притиском да се признају резултати другог круга избора на основу којих би Коалиција Заједно добила 27 одборничких места. Трагајући за што делотворнијим видом протеста, опозиција је прибегла оснивању такозваног Отвореног парламента, који је почев од 5. јануара 1997. године свакодневно заседао на централном градском тргу који је током протеста симболично назван Трг слободе (Основан Отворени парламент, *Заједно за Пирот*, Билтен Коалиције Заједно, бр. 6, јануар 1997, насловна страна). Као облик непосредног учешћа грађана у вршењу власти Отворени парламент је функционисао као вид протестног окупљања Пироћанаца сваке вечери до конституисања оног правог парламента. Реакција власти на нови облик протеста су биле још јаче полицијске снаге које су опкољавањем *трга слободе* спречавале окупљене грађане да шетају улицама. Иначе, страсти на тргу су нарочито узбуркане средином јануара 1997. године када је агонија везана за изборну јединицу Суково још једном продужена тиме што је Општински суд 14. јануара 1997. године донео пресуду да се у изборној јединици Суково избори поништавају и да се тамо иде у четврти круг гласања (Бутиган, 2012, стр. 56). Таква, прилично чудна, одлука суда је обележила и трећи покушај конституисања локалног парламента 15. јануара 1997. године, јер су одборници Социјалистичке партије Србије тражили да се у изборној јединици Суково верификује мандат њиховом одборнику, што је било у складу са препоруком Министарства правде, па је договорено да се мандат верификује на наредној седници 28. јануара 1997. године (Мандат се може верификовати, *Слобода*, бр. 2163, 25. јануар 1997. године, стр. 2). После жучне расправе поново се приступило гласању за председника СО Пирот, при чему је једини кандидат био Томислав Г. Панајотовић, који је поново добио 24 гласа, па је и трећи покушај конституисања пропао заједно са укупно петим гласањем (Панајотовић, 2011, стр. 96).

Из скупштинске сале дебата и протест су се поново преселили на градски трг. На основу писања медија стиче се утисак да је после трећег сазивања конститутивне седнице и једнима и другима стрпљење полако попуштало, а и директни притисци на саме одборнике су по свој прилици били све већи, како од сопствене партије тако и од конкуренције. Вероватно најзанимљивији случај тих дана био је Данило Вукадиновић, одборник Социјалистичке партије Србије, који је својим иступима на седницама и гласним размишљањем привукао пажњу новинара. У свој тој политичкој

конфузији током јануара 1997. године остало је забележено да се Данило Вукадиновић чак појавио на једном од протеста Коалиције Заједно и да је том приликом обећао да ће на наредној седници СО Пирот гласати за њих (Не чекајући свилен гајтан из Београда, *Наша борба*, бр. од 20. јануара 1997, стр. 5). На основу тих говоркања многи су сумњали да је он био одлучујући глас који је Коалицији Заједно у једном тренутку донео већину. Међутим, та гласина никада званично није потврђена. Поред тога у пиротској чаршији се све гласније говорило о томе да је у седиште СПС-а стигао фамозни телеграм из врха партије у којем је наводно пиротским социјалистима било наложено да престану са кочењем конституисања локалног парламента, што је Момчило Цветковић у недељнику *Слобода* отворено демантовао (Никакав телеграм није стигао, *Слобода*, бр. 2162, 18. јануар 1997, стр. 4).

Преломни догађај који се тиче конституисања СО Пирот, на велико изненађење јавности, десио се 28. јануара 1997. године на четвртој седници по реду и шестом гласању када је Томислав Г. Панајотовић, кандидат Коалиције Заједно, добио 26 гласова, док је Томислав Вељковић, кандидат Социјалистичке партије Србије, добио 22 гласа. Самом гласању је претходила трочасовна расправа највећим делом везана за верификацију мандата одборнику СПС-а из изборне јединице Суково, али је напослетку овај предлог социјалиста већином гласова одбијен уз образложење да треба сачекати одлуку Врховног суда Србије. Најзанимљивији део седнице односио се на предлог др Ненада Здравковића, шефа одборничке групе СПС-а, да се уђе у преговоре са Коалицијом Заједно око поделе власти у Пироту (Председник Томислав Г. Панајотовић, *Слобода*, бр. 2164, 1. фебруар 1997, насловна страна). Мотив за такав потез социјалиста је вероватно био последица инструкција из врха партије, али и реалне опасности да приликом поновног гласања дође до преласка одборника на другу страну - већ је поменуто да се о томе увелико у јавности говорило. Иако је предлог социјалиста звучао као решење дуготрајне конститутивне агоније, одборничка група Коалиције Заједно је тај предлог одбила, вероватно већ уверена у то да је већина обезбеђена.

Ако анализирамо сам чин гласања, треба рећи да је од 49 одборника, 26 гласало за избор Томислава Г. Панајотовића за председника СО Пирот, 22 је било против, док је један одборник био уздржан. До већине је Коалиција Заједно дошла уз помоћ једног гласа одборника Српске радикалне странке и једног гласа одборника Социјалистичке партије Србије. Убрзо је обелодањено да је Зоран Миленковић, одборник Српске радикалне странке, гласао за кандидата Коалиције Заједно наглашавајући у својој изјави медијима после седнице да су његови мотиви били руковођени

жељом да помогне конституисање скупштине и да је то у интересу грађана Пирота (Испоштовао сам вољу грађана, *Слобода*, бр. 2164, 1. фебруар 1997, насловна страна). Међутим, овај потез одборника касније је доживео различита тумачења у јавности. Како је Вјекослав Бутиган у свом раду о културној политици у Пироту навео: *Власт у Пироту је 1997. године преузела Коалиција Заједно предвођена Демократском странком на необичан начин, куповином једног одборника Српске радикалне странке и уз глас једног одборника Социјалистичке партије Србије* (Бутиган, 2005, стр. 66). У свом прилично пристрасном тумачењу догађаја аутор је гласање одборника Српске радикалне странке окарактерисао као куповину, док је у случају гласања одборника Социјалистичке партије Србије такву квалификацију избегао јер није било згодно партијском колеги натоварити продају сопственог гласа опозицији. Да ли се том приликом десила куповина одборника или су били у питању лични мотиви тешко да ће се икада сазнати, међутим тај догађај је свакако утемељио негативну парламентарну праксу у Пироту да се до потребне већине долази на врло сумњиве начине, што се као феномен усталило нарочито током двехиљадитих година. О самом чину се најбоље може судити по томе што се име *палог* одборника Социјалистичке партије Србије никада није сазнало, док је дотадашњем радикалу Зорану Миленковићу захвалност за подршку приликом гласања убрзо одата запошљавањем његове супруге у општинској администрацији.

На чувеној седници 28. јануара 1997. године, СО Пирот је добила новог председника, међутим остали скупштински органи тада нису изабрани, већ је заказана нова седница за 31. јануар 1997. године која није одржана јер се одборници СПС-а нису појавили у сали, а једини преостали одборник Српске радикалне странке је напустио заседање. Нова, шеста по реду конститутивна седница СО Пирот је одржана 6. фебруара 1997. године. Иако су многи очекивали да ће се наставак конституисања том приликом окончати без већих проблема, то се није десило јер поново није било потребне већине за избор потпредседника СО Пирот и Извршног одбора. Том приликом су одборници СПС-а предложили да се сачека одлука владе о признавању резултата другог круга гласања па да се тек онда заврши конституисање СО Пирот, што је на крају и прихваћено (Потпредседник није изабран, *Слобода*, бр. 2165, 8. фебруар 1997, насловна страна).

Дефинитивни крај пиротске парламентарне агоније могао је да се наслути тек после 11. фебрура 1997. године, када је Народна скупштина Србије донела Закон о проглашењу привремених резултата избора за одборнике скупштина градова и општина из извештаја мисије ОЕБС-а за коначне. Тим законом су за коначне

признати резултати другог круга локалних избора од 17. новембра 1996. године у преко двадесет општина и градова широм Србије. На основу поменутог закона Коалиција Заједно је у СО Пирот добила 28 одборника, Социјалистичка партија 21 одборника и Српска радикална странка 1 одборника, чиме је стављена тачка на вишемесечно *изгладњивање* демократије у Пироту.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бутиган, В. (2005). Културна политика у општини Пирот на почетку транзиционог моделирања. *Пиротски зборник*, 29-30, 63-84.
- Бутиган, В. (2012). *Локални избори у општини Пирот : 1992-2008.: прилог проучавању политичке изборне културе*, Пирот, Pi-press.
- Јовановић, Д. (1997). *Политичке успомене. Књ. 1, Заноси*, Београд, Култура; Архив Југославије.
- Панајотовић, Т. (2011). *Коалиција Заједно за Пирот: (јесен-зима 1996/97): дневничке белешке*, Београд, Демократска странка, Истраживачко-издавачки центар.
- Панајотовић, Т. (2016). *Пирот кроз векове: прилози за проучавање историје пиротског краја. Књ. 2*, Пирот, Музеј Понишавља.

Примљено/ Received on 27.06.2016.
Ревидирано/ Revised on 21.07.2016.
Прихваћено/ Accepted on 20.09.2016.